

Hullámok hátán Kodolányi Gyula
A hullám taraja,
Nap Kiadó, Bp., 2006.

Nemzedéki ellentétek minden korban voltak; a közösi, egymásrautaltsági érzést mégis nagy mértékben erősítette, hogy az egymást követő generációkat – mivel az élet feltételei csak lassan változtak –, sok minden összekötötte. Ez megszűnni látszik. Már nem is ott tartunk, hogy az elkövetkezendő nemzedék(ek)et teljesen eltérő életkörülmények, gyökeresen más technikai közeg veszi körül, de egyetlen emberöltő alatt következnek be alig követhető változások, alapvetően különböző szemlélet kíséretében. Mi (lehet) mindebben a kultúra szerepe?

Erre a nagy kérdésre keresi a választ esszéketének valamennyi írásában Kodolányi Gyula. És persze elsősorban az európai kultúráról van szó: amely kultúrát ma a legnagyobb veszély fenyegeti. Olyannyira, hogy már az erre történő utalás sem veszélytelen; sokan ódzkodnak is, hogy megtegyék. Aki nem helyezi kritikátlanul előtérbe a következményeit tekintve még ismeretlen globalizáció *mitosát* egyes helyi kultúrákkal szemben, azt a korszerűség jelmezében romboló erőszakhullám könnyen félresodorhatja. Holott egyetlen dologban biztosak lehetünk: *önmagából adódóan* a globalizáció éppúgy nem fogja megoldani az emberiség nagy problémáit, akárcsak sokat ígérő elődei. Közben mind nehezebb különválasztani a megélt valóságot a virtuálistól. S ahogy elmosódnak a határok, egyre inkább megtörténhet bármi. Meg is történik.

„Az emberekkel nem lehet akármit tenni. De sok mindent, túlságosan is sokat, mielőtt felocsúdnak” – ez az árnyalt fogalmazás híven tükrözi a múlt tapasztalatait. Hogy akkor mi lehet a jövőbe vetett remény? „A manipulált ember érzi a valósághiányt: és beteg lesz tőle. Egész társadalmak is. A médiaipar következménye – ha a dolgok így folytatódnak – nem az emberiség általános elhülyülése lesz, hanem olyan súlyos kataklizmák, amelyeket a társadalmak betegsége és a gyógyulás iránti vágy fog mozgatni.” Szívesen hinnénk, azonban azt látjuk: az embereket jobbra téveszmék mozgatják. Mint az, hogy csak akkor élünk igazán, ha folytonos mozgásban vagyunk, ha minél gyorsabban pörgünk és „semmire nincs időnk”. Miért tudatosul oly nehezen, hogy nem a villódzó, zajos kavalkárd lesz a miénk, hanem az, amit a magunk csendjében feldolgozunk? Korunk retteg a csendtől. A zsi-vaj kell neki, a „háttérzaj”. De nem kedveli a pasztelt

sem, a színek orgiája bővíti el. Nem sokra tartja a finom eleganciát, előbbre helyezi a látványos erőszakot. Nehezen viseli a visszafogottságot, meggyőzőbbnek véli a harsányságot. Így hát nem csoda: a halk szavú figyelmeztetést nemhogy nem érti, de meg sem hallja. Menekül mindattól, ami számadásra készítené önmagával szemben. Szüntelen rohanása közben a tömegbe vegyülve-rejtőzve remél valami megfogalmazhatatlan oltalmat. „*Csendjében, alkotó magányában a szellemi ember nincsen egyedül*” – mondja Kodolányi; vajon ez az emberek hány százalékára vonatkozhat? De nem is számszerűségük érdekes, hiszen nem a szellemi emberek aránya szorult vissza kétségbeejtően, hanem szellemiségük hatása. Gondolkodás nélkül van-e kultúra? Kultúra nélkül működhet-e olyan emberi szövetség, amely joggal emelheti más élőlények társadalmá fölé? Kodolányi pontosan fogalmazza meg azt is: „*Ha nincs átélés, a tradíció azonnal konvencióvá válik.*” Ki ne ismerné azt a jellegzetes, ókonzervatív figurát, aki büszkén hiszi magát „haladónak”, miközben szándékával ellentétben nem a konzervatív értékeket őrzi, csupán a belérögzült szabályok szerinti konvenciókat.

Kodolányi általános érvényű diagnózisait egyéni tapasztalataival támasztja alá, kiváltképp olyanokkal, amelyek nemzedékünk közös élményei. A fiatalabbak számára is egyértelműen érzékelteti: számunkra Amerika miért jelentett merőben mást évtizedekkel ezelőtt, mint manapság.

A hatvanas évek világszerte bekövetkező változásainak lényegében azonos életérzését a helyi viszonyok tették egymástól annyira eltérővé, hogy utólagos analízisük sem tudja azt kölcsönösen érthetővé, főleg nem átélhetővé tenni. „*Az emberi élet értéke – önmagunk, az egész társadalom mentalitásában – akkor süllyedt a mélypontra, amikor a gyárkerítések betonjára, téglafalára mázolvá olvashattuk országszer- te, hogy »A legfőbb érték az ember«*”. – emlékeztet Kodolányi. A forradalom okozta apró réseken bejuthatott már a szabadabb szellem hozzánk Nyugatról, a társadalom szélesebb rétegei pedig elkezdhettek ismerkedni a fogyasztói társadalom előfutárával, megízlelhatték a szerzés mámorát. Elgondolkodtató összefüggés: az akkori ellenzékiek, az akkori szellemi vezetők közül azok, akik továbbra is önmaguk maradtak, ma agyonhallgatottak, félreállítottak. Esetenként mint jó szándékú, túlhaladott eszmék képviselői kapnak olykor vállveregetést; mindenesetre folyamatoságuk megszakadt, hatásuk erőtlen. Míg a tömegek számára az anyagi birtoklás vágya, túlnöve önmagán, öncél lett, igazi öröm nélkül. „*Bármit meg lehet ten-*

ni, és semmit nem érdemes, de azért csak működünk” – jellemez tömören Kodolányi.

Ugyancsak érdekes a múlt meghatározó személyiségeiről (vagy éppen közelebbi-távolabbi családtagjainkról) ránk maradt ábrázolásokat boncolgató elmélkedés. Akadnak, akiket csak fiatalnak, másokat csak öregnek ismerünk, nem is akarjuk másnak képzelni őket. Kizárólag *ilyen* vagy *olyan* megörökítésüket érezzük hitelesnek, ehhez igazítva a *teljes* személyiséget. (Az olvasóban hirtelen felmerül a kérdés: vajon maga a szerző miként vélekedik a kötetén őt ábrázoló képről? Ilyennek látja-láttatná magát? És mikori énjét? Rajta van viszonya a világgal, leolvasható az arcáról, amit magáról közölni szeretne?) Mennyit árulhat el egyetlen kimerevített pillanat, amire aztán mindent építünk – saját habitusunknak megfelelően. Nem juthatunk-e közelebb, ha a(z) (élet)műhöz hozunk létre egy előtte sosem látott, de önmagunknak kimunkált tekintetet? Nem csupán a készen kapott képek dermedhetnek időtlenné. Saját múltunk egy-egy kiragadott pillanatából magunk is szívesen létrehozzuk megkövült kivonatát – hitünk szerint – az *egésznek*.

Figyelemre méltó fejtegetéseket olvashatunk a nyelvi csapdákról, nyelvi divatokról; melyek gyakran szegényítik a nyelvet. (Egy eklatáns példa: a *kíván* érthetetlen eluralkodása az *akar* rovására, mindenféle szövegösszefü-

gésben. Pedig különösebb érzék nélkül is nyilvánvaló: más dolog akarni valamit, és megint más kívánni. E két kifejezés összemosása mindennapossá lett; függetlenül mondandótól, iskolázottságtól). Egyáltalán: a nyelv nélkül mi módon gondolkodhatnánk? Érzelmekkel. És azokat hogyan fejezhetnénk ki? Ösztönösen. A tudatosság rovására. Vagyis annak rovására, amitől ember az ember.

Kodolányi Gyula a rendszerváltozás egyik kulcsszereplője, Antall József munkatársa úgy véli: az előző rendszert nem kellett megdönteni; egyszerűen összeomlott. Más kérdés, hogy ki milyen részt vállalt a lehetőségekből. Az nehezen vitatható: leginkább a mások kárára történő magánakciók hoztak hatalmas sikereket az ügyeskedőknek, szégyenletes hordalékaikkal megdöbbsentve a mindenkor nehézkesen ocsúdó többségi társadalmat. Mert volt egy történelmi pillanat, amikor pusztán az érdem látszott fontosnak. *Az ember*, rang és pénz nélkül. A rövid időszak tovatűnt; ennek hangulatát hiányolja és kutatja Kodolányi: „*Nem hagyhatjuk, hogy e gondolat ismét a hanyagság vagy a szándékos felejtés süllyesztőjébe kerüljön. Azért sem, mert megrekedtünk – és csak a szabadság akkori ízének felidézésével tudunk továbblépni, világos gondolatok felé.*” Ideje volna: most ugyanis, kényszerből vagy önként, de – ellenkező irányba menetelünk.

Wutka Tamás

Hincz Gyula (1904–1986; tusrajz)